

Uitgelezen

Tussen liberalisme en egalitarisme

Ronald Tinnevelt & Gert Verschraegen (red.), *Rawls. Een inleiding in zijn werk*, Pelckmans/Klement, Kapellen/Kampen, 2002, 192 p.

Jef Peeters

Voor wie enigszins vertrouwd is met het huidige politiek-filosofisch denken is John Rawls (1921-2002) geen onbekende. Bovendien is diens 'sociaal-liberale' denken niet binnen de studeerkamer gebleven. Het heeft zowel sociaal-democratische als liberale partijprogramma's beïnvloedt. Zo is zijn rechtvaardigheidsopvatting, 'justice as fairness', uitgewerkt in *A Theory of Justice* (1971), de grote inspiratiebron van Frank Vandenbroucke en diens ideeën over de 'actieve welvaartsstaat'. Of men Rawls' denken nu te liberaal of eerder te egalitair vindt, men kan er vandaag niet omheen. In een in memoriam in Oikos (nr.24, 1/2003) stelde Philippe Van Parys het als volgt: "Voortaan vormt het werk van Rawls het onvermijdbare baken om na te denken over wat er nodig is om onze samenleving en onze wereld minder onrechtvaardig te maken." Het is dus zonder meer positief dat voorliggende bundel Rawls' werk zowel omvattend als filosofisch degelijk presenteert.

In het inleidende hoofdstuk geeft Koen Raes een overzicht van Rawls' denken en situeert het binnen de politieke filosofie. Het gaat eigenlijk om één theorie die voortdurend werd bijgesteld en uitgebreid als reactie op kritiek. Belangrijk is dat Rawls met zijn rechtvaardigheidstheorie met een stevig alternatief kwam voor het utilitarisme, dat het 'grootste geluk voor het grootste aantal' naar voren schoof als leidraad voor alle politieke handelen. Deze manier van denken staat echter toe dat individuen kunnen opgeofferd worden ten voordele van de meerderheid, wat tot allerlei onrechtvaardige toestanden kan leiden. Rawls slaagt erin om het zoeken van 'nut' door de burgers te kaderen binnen een deontologisch geformuleerde rechtvaardigheidstheorie die de waardigheid van ieder individu erkent. Ten gevolge van de discussie daarover benadrukt Rawls steeds meer dat het om een praktisch-politiek project gaat met betrekking tot de basisstructuur van de maatschappij.

De volgende hoofdstukken zijn in drie blokken gegroepeerd rond de kernideeën van telkens een ander hoofdwerk van Rawls. Het zou ons te ver leiden om op alle gevoerde discussies in te gaan, daarom beperk ik mij tot een opsomming en een beperkt aantal bedenkingen. Frank Vandenbroucke behandelt de principes van sociale rechtvaardigheid uit *A Theory of Justice*. Jan Frans Lindemans analyseert Rawls' visie op het sociale contract daarin. En in een bijzonder helder hoofdstuk presenteert Marc Hooghe het politiek-filosofische debat naar aanleiding van dit boek. De neoliberale, communitaristische en feministische kritieken komen aan bod, alsook de belangrijke discussies rond 'complexe gelijkheid' (Michael Walzer) en 'gelijkheid van middelen of van welzijn'. (Amartya Sen en Martha Nussbaum) Voor groene theorievorming lijkt Nussbaums drempelbenadering van welzijn interessant. Zij levert criteria voor de begrenzing van de ontwikkeling van maatschappelijk welzijn terwijl toch ten volle recht wordt gedaan aan de waardigheid van de persoon.

Het tweede deel behandelt Rawls' herformulering van zijn rechtvaardigheidstheorie in *Political Liberalism*. (1993)

Percy Lehning behandelt de betekenis van burgerschap in een moderne cultureel pluriforme maatschappij. Hier wordt o.a. duidelijk hoe Rawls voor de motivatie van een 'billijke' rechtvaardigheid zijn vroegere amorele speltheoretische benadering verlaten heeft voor een morele argumentatie. Opmerkelijk is bijvoorbeeld dat volgens Rawls de noodzaak om de billijke waarde van politieke vrijheden te garanderen een krachtige beperking van sociaal-economische ongelijkheden vereist. Zie pagina 97. Daarmee stelt hij het 'verschilprincipe' in vraag, bekend uit *A Theory of Justice*: "Ongelijkheden zijn legitiem indien en slechts indien zij in het voordeel van de minstbedeelden uitvallen en daaraan is voldaan indien hun positie zou verslechteren bij het wegvallen van die ongelijkheid." Zie pagina 25. Vanuit een groene invalshoek kan ook de fundamentele vraag gesteld worden wat dergelijk principe impliceert in een eindige wereld. Maar Rawls geeft zelf een piste aan om verder te gaan: welke relatie kan er gelegd worden tussen politieke vrijheden en 'ecologische rechten'? Zo is het voor Rawls "onvermijdelijk dat de basisinstituten die voor de gedeelde liberaal-politieke waarden

vereist zijn, bepaalde leefstijlen zullen bevorderen en andere ontmoedigen, of zelfs uitsluiten." Zie pagina 99. Of: de liberale theorie geeft zelf argumenten aan om zelfverklaarde 'sociaal-liberalen' van antwoord te dienen. Het ligt dan tevens voor de hand dat een hoofdstuk de paradoxen en de grenzen van de liberale tolerantie behandelt (Gert Verschraegen); alweer een zeer actuele thematiek. Bijvoorbeeld de inconsistentie van Patrick Dewaels argumentatie rond het verbod van de hoofddoek wordt hier duidelijk. Ronald Tinnevelt besluit dit deel met een bespreking van Rawls' idee van de publieke rede en de overlappende consensus.

Wat een rechtvaardigheidstheorie kan betekenen voor de internationale betrekkingen en voor het vraagstuk van de mensenrechten behandelt Rawls in *The Law of Peoples*, 1999. In het derde deel bespreekt Thomas Mertens de verhouding tussen mensenrechten en rechtvaardigheidbeginselen bij Rawls. Vervolgens analyseert Gerrit Steunebrink Rawls' opvatting van het volkenrecht. Tenslotte onderzoekt Robert van der Veen in welke mate Rawls' egalitaire denkbelden over economische rechtvaardigheid ook werkzaam zijn in de internationale gemeenschap. Allemaal interessante thema's die ik de lezer wil aanbevelen. Enige vertrouwdheid met politiek-filosofische lectuur lijkt me daarbij wel aanbevolen.